

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA (FAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2018

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2

Pampiri e, e na le ditsebe di le 10.

DITAELO LE TSHEDIMOSETSO

1. Pampiri e, e arogantswe ka DIKAROLO di le THARO.

KAROLO YA A: Tekatthaloganyo (30)

KAROLO YA B: Tshobokanyo (10)

KAROLO YA C: Tiriso ya puo (40)

2. Araba dipotso TSOTLHE.

3. Simolola KAROLO NNGWE le NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.

4. Thala mola morago ga KAROLO NNGWE le NNGWE.

5. Nomora karabo NNGWE le NNGWE jaaka potso e nomorilwe.

6. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.

7. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

8. Nako e e tshitshinngwang:

KAROLO YA A: Metsotso e le 50

KAROLO YA B: Metsotso e le 20

KAROLO YA C: Metsotso e le 50

9. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA A

1	Letsatsi e ne e le Labone ka nako ya lotlatlana mme Nteseng o ne a bonagala a tshwerwe ke letsapa, mme e bile a lebega e kete go na le sengwe se se mo tshwenyang mo pelong. Boammaruri ke gore o ne a lapisitswe ke tiro ya gagwe. O tlotse a tshwaya dibuka tsa baithuti tsa ditlhamo letsatsi lotlhe. Sengwe se se mo tshwentseng thata ke lekwalo le a le amogetseng mo letsatsing leo.	5
2	Ke ne ka utlwa lentswe la gagwe fa a bitsa mosadi wa gagwe 'Sara, Sara! Tlaa kwano.' A bo a tshela Sara ka dikgang. 'Ke amogetse lekwalo go tswa kwa go Tafita. Ruri Tafita jaanong o a ntshwenya. Ke mmoleletse maloba gore ga ke na nako, ke dira ka thata le fa go ntse jalo, o ntaletsa ka thata go tla kwa ntlong ya gagwe ka Lamatlhatso. A re go na le kgotlhang magareng ga gagwe le mosadi wa gagwe. A re o kopa gore ke tle go tsereganya.'	10
3	Sara a araba ka boikokobetso: 'Tota fa a go kopa o tshwanetse go mo thusa. Tafita ga se motho yo o ratang metlae. A o tla ya kwa teng ka Lamatlhatso mo mosong?' Nteseng o ne a akanya gore o tla tsaya bese ya badiri ka Labotlhano motshegare ka gonne a tshaba gore bese ya Lamatlhatso e ka tla ya mo tlogela fa a ka tsoga thari.	15
4	Ka Labone Nteseng a laela mosadi wa gagwe gore a mo direle mofago o a tla fitlhang a o naya Tafita. A mo kopa gore a tlhabe kgogo e a neng a e neilwe ke kgaisadiagwe, mme a e apeye ka botswerere. Mo letsatsing la Labotlhano le Nteseng a rileng o ya kwa go Tafita, Sara a bo a ya go bona Thina ka maikaelelo a go mmolelela gore o na le kgalhego ya go tsaya loeto le bona go ya kwa Serapeng sa Diphologolo sa Manyeleti mo letsatsing le le latelang. Thina a itumelela mafoko a tsala ya gagwe ba bo ba wetsa dithulaganyo tsotlhe jaaka go ne go tlhokega.	25
5	Fa Nteseng a tloga fa gae, Sara le ene o ne a itshiamisetsa go tloga mo letsatsing le le latelang. Go ne go le maitseboa. Ke ka moo Thina a neng a eletsa Sara gore a tseye mmata o a ka robalang ka ona. E le ruri fa ba fitlha mo beseng ba fitlhela go se ope yo o emeng ka dinao. Batho botlhe ba ne ba ile ka boroko ba ikhupeditse ka dimmata tsa bona e bile go le lefifi mo beseng. Thina le Sara ba ne ba fetela kwa morago go nna mo setulong sa bofelo.	30
6	Ga re itse gore ba ne ba tshaba gore ba tla bonwa ke batho kwa pele kgotsa jang. Mo setulong sa bofelo se ba neng ba ntse mo go sona go ne go le batho ba le babedi ba ba neng ba ikhupeditse ka dimmata tsa bona mongwe wa bona a gona jaaka tau e rora.	35

7 Fa bese e fitlha mo kgorong go ne go ise go bulwe, ka jalo ya ema fa pele ga kgoro gore batlhokomedi ba tle ba ba bulele. Thina o ne a setse a tsogile, mme a tsosa Sara. Go ne go le maruru thata e bile ba sa batle go bula matlabaphefo. Ba ne ba lebile kwa ntle le fa mouwane wa mowa o ne o ba kgoreletsa go bona sentle. Fa ba ntse ba bua ba bona tsala ya bona Selina a nnetse kwa pele mo beseng, mme ba kopa mongwe gore a ba biletse ena. Selina a goa ka lentswe le le kwa godimo, 'Aaaa!! Ke wena Sara. O bone gore o tle le rona gore o se ke wa fetwa ke monate.'

[Setswana se se monate, HEM Khaoli le ba bangwe]

1.1.1 Tlhophisa karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Leba TEMANA 1

E ne e le ka nako efe ya letsatsi fa Nteseng a ikutlwa a na le letsapa?

- A Motshegare
- B Phakela
- C Motshegaregare
- D Lotlatlana

(1)

1.1.2 Nteseng o amogetse molaetsa wa gore a tle kwa go Tafita ka letsatsi la bokae?

(1)

1.1.3 Nteseng o ne a lapisitswe ke eng?

(2)

1.1.4 Fa o lebile Nteseng o ne a dira tiro ya mofuta ofe? Tshegetsa ka lebaka.

(2)

Leba TEMANA 2

1.1.5 Nteseng o itsitse jang gore Tafita o batla gore a tle kwa ga gagwe?

(2)

1.1.6 Ke ka ntlha ya eng Tafita a ne a batla gore Nteseng a tle kwa ga gagwe?

(2)

Leba TEMANA 3

1.1.7 Nteseng o ne a tlotlhedediwa ke mang gore a ye kwa ga Tafita?

(1)

1.1.8 Goreng Nteseng a ne a sa batle go ya kwa go Tafita ka Lamatlhatso?

(2)

Leba TEMANA 4

1.1.9 Tsala ya ga Sara e a kopaneng le yona mo beseng ke mang?

(1)

1.1.10 Nteseng o ne a kopa Sara gore a mo direle mofago o o ntseng jang?

(2)

1.1.11 Ke eng se se neng se dira gore Sara a ye go bona Thina?

(2)

Leba TEMANA 7

1.1.12 Bese e ne e emetse eng mo kgorong? (1)

Leba TEMANA 5

1.1.13 Fa o lebile goreng Sara le Thina ba ne ba nnela kwa morago mo beseng? (2)

1.1.14 Sara le Thina ba fitlhetse go ntse jang mo beseng? (2)

Leba TEMANA 4

1.1.15 Serapa sa diphologolo se kwa lefelong lefe? (1)

1.2 Lebelela setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA B (SETSHWANTSHO)

[Motswedi: www.google.zapiro.com cartoons]

1.2.1 Mokatisi yo o mo setshwantshong o katisetsa batshameki mofuta ofe wa motshameko? (2)

1.2.2 Ke phologolo efe e e dirisiwang go supa setlhophu se mokatisi yo a se eteletseng pele? (2)

1.2.3 Fa o lebile ke dilo dife di le PEDI tse di tlokegang mo setlhopheng gore mokatisi a bone katlego? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOBOKANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang (TEMANA C), mme morago o kwale tshobokanyo ka go ntsha dintlha di le SUPA tsa botlhokwa ka ga go ipaakanyetsa ditlhatlhobo.

DITAELO

1. Kwala dipolelo tse di nang le dintlha di le SUPA, mme mafoko a gago a se ke a feta masomeasupa (70).
2. Dinomoro tsa dipolelo di kwalwe go simolola ka 1–7.
3. Kwala ntlha e le NNGWE mo polelong.
4. Kwala ka mafoko a gago ka mo go kgonegang, mme o sa fetole bokao jwa temana.
5. Kwala palogotlhe ya mafoko a o a dirisitseng kwa bokhutlong jwa tshobokanyo.

TEMANA C**GO IPAAKANYETSA DITLHATLHOBO**

Moithuti mongwe le mongwe o tshwanetse go ipaakanyetsa ditlhatlhobo. A ipaakanye nako e sa ntse e le teng. A itirele lenaneo la ipaakanyetso thuto, mme a le latele. Le tla mo thusa go baakanya ditiro tsa gagwe ka nako, le go tsepamisa mogopolo.

Pele ga ditlhatlhobo a ye sekolong malatsi otlhe, a se thinye dithuto ka gonne barutabana ba ba tlhaga thuso ka go ba naya lesedi le le tlhokagalang. Sa botlhokwa se moithuti a tshwanetseng go se ela tlhoko fa a ithuta a le kwa gae ke gore a se lebelele thelebišene, a se reetse mmimo, a se dirise mogala wa letheke le go buisa a robetse mo bolaong. Lefelo le a yang go ithutela mo go lona le tlhoka go nna le dibuka, thanodi, khomputara le tse dingwe.

Tlhaloganyo ya moithuti e tlhoka go nna mo maemong a a siameng go ka kgona go akanya sentle ka tsepamo. Se se ka kgonagala fela fa moithuti a nwa metsi ka tshwanelo le go ja dijo tse di siametseng tlhaloganyo jaaka maungo, merogo le dijo tse di nang le diporoteine. Mafura, kofi, dimonamone le dino tse di nang le sukiri e ntsi di ka mo tlhokisa go tsepamisa mogopolo le go akanya sentle ka jalo a di ikgatholose. A kope motsadi kgotsa mongwe go mmotsa dipotso ka se a se ithutileng. Ka letsatsi la tlhatlhobo a kgobe makgwafo ka go itshidilola le go iketla metsotswana e le mmalwa pele a ka kwala. A itshepe, mme a akanye ka katlego.

[E fetoletswe go tswa mo makasineng wa *Move*, 29 Seetebosigo 2016]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Sekaseka papatso e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA D

[Motswedi: <http://adverts.com>]

3.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Go beilwe sebaka sa ... go beeletsa loeto.

- A dikgwedi di le 7
- B malatsi a le 7
- C malatsi a le 12
- D dikgwedi di le 12

(1)

3.2 Go bapatswa eng mo papatsong e e fa godimo?

(1)

3.3 A ke ntlha gore papatso e e sekametse mo letlhakoreng le le nosi? Tshegetsa ka lebaka.

(2)

3.4 Nopola letlhophi go tswa mo papatsong, mme o le dirise mo polelong e o e itlhametseng.

(2)

3.5 Go ya ka papatso, bokao jwa 50% off e e leng mo sekhetheng sa mosadi ke bofe?

(2)

3.6 Fetolela polelo e e latelang go nna mo kganetsong.
Pente e metsi.

(2)

[10]

POTSO 4

Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA E

[Motswedi: www.satiricalcartoons.co.za]

- 4.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Lebotsi 'mang' le dirisiwa fa o batla go itse ...

- A bong jwa motho.
- B leina la motho.
- C leina la sengwe.
- D mokgwa wa motho.

(1)

- 4.2 Neela tihaloso ya leele le le thaletsweng mo PUDULENG YA 2. (2)

- 4.3 Nopola lerui mo PUDULENG YA 1. (1)

- 4.4 O bona ka eng gore banna ba, ba ya go tshameka thenese? Neela dilo di le PEDI. (2)

- 4.5 Bopa polelo e e nang le letlhaodi la popego ka ga ditedu tsa monna wa PUDULA YA 2. (2)

- 4.6 Mafoko a a mo PUDULENG YA 3 le 4 ke karolopuo efe? (1)

- 4.7 Dirisa lefoko le le ntshofaditsweng mo PUDULENG YA 1 mo polelong e o itlhametseng ka bokao jo bo farologaneng le jwa temana. (1)

(1)
[10]

POTSO 5

5.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA F

Fa ke sa le ke bona tiro fa, e ne e le lwa ntlha ke iphitlhela ke tsene fa diphaposiborobalong tsa banna ba bagaetsho. Le fa re ne re sa utlwane fa ba bua puo ya bona ya Seswahile le Sešona, Sejatlhapi sona ba ne ba se leka. Dekemane a re ga a tlhomamise sentle gore ke efe ya dipuo tse, e ba e buang. Mongwe wa borre ba, rre Njende, o ne a setse a intlwaeditse thata le mo maitsiboeng a o ne a ntaleditse go tla go itisa nae. 5

Fa o tsena ka mojako o amogelwa ke monkgo wa leswe. Ga ke tlhomamise gore a ke la diaparo, dijana le dithini tse a apayang ka tsona kampo ke la ditlhako. Mo sekhutlwaneng kwa godimo go kgabaganya pale e go kgwageditsweng diaparo tse motho o sa itseng le mmala wa tsona. Fa go se sengwe go thothobolo ya dikobo. Gaufi le dikobo go dikotlolwana tse pedi tsa tshipi le thini e e dirisiwang jaaka pitsa ya go apaya. Lebone le dirilwe ka thini le bo le tshelwa leokwane. Ka fa ntle le ka fa teng ga phaposi e ga go pharologano ka go sa dilwa. 10

[A ke phoso? LJ Baloyi]

5.1.1 Tlhopho karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Lefoko sejatlhapi le bopilwe ka:

- A Letlhalosi + leina
 - B Letlhaodi + leina
 - C Lediri + leina
 - D Leina + leina
- (1)

5.1.2 Dirisa kutu ya lediri 'setse' mo polelong jaaka:

- (a) Leditotota
 - (b) Lediriletlhaedi
- (2)

5.1.3 Kwala polelo e e latelang mo tumelong.

Ga ke tlhomamise gore a ke la diaparo, dijana le dithini tse a apayang ka tsona. (2)

5.1.4 Lesupi le le thaletsweng mo polelong e e latelang ke la maemo a bokae?

Fa ke sa le ke bona tiro fa, e ne e le lwa ntlha ke iphitlhela ke tsene fa diphaposiborobalong tsa banna ba bagaetsho. (1)

5.1.5 Leina banna le dirisitswe jang mo polelong e e ntshofaditsweng mo temaneng. (2)

5.1.6 Dirisa letlhaodi tse pedi mo polelong e o e itlhametseng. (2)

- 5.1.7 Kwala leemedi boemong jwa lefoko le le ntshofaditsweng mo polelong e e latelang. (1)
Lebone le dirilwe ka thini le bo le tshelwa leokwane.
- 5.1.8 Dirisa lekopanyi 'le' go kopanya dipolelo di le PEDI tse o di itlhametseng. (2)
- 5.1.9 Neela bontsi jwa lefoko monkgo. (1)
- 5.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

TEMANA G

Pele ga motshameko wa Sejana sa Lefatshe sa kgwele ya dinao sa 2010, go ne go tsogile kgaruuruu ka vuvuzela. Magatwe a re go na le kgonagalo ya gore nakana e, e tla iphitlhela e kgabisitse kwa magaeng fa beng bona ba tla bo ba itshopere kwa metshamekong. Baetedipele ba kgwele ya **dinao** ba ne ba lebanwe ke kgwetlho e kgolo ya go loga maano a a tla kgontshang balatedi go e dirisa.

[Re a ipela, S wa Mpope le ba bangwe]

- 5.2.1 Neela lekaelagongwe la lefoko le le ntshofaditsweng mo temaneng e e golaganeng le setshwantsho. (1)
- 5.2.2 Bopa seane ka lefoko maano. (2)
- 5.2.3 Dirisa lefoko loga, go bontsha bokao jo bo farologaneng le jwa temana. (2)
- 5.2.4 Lefoko itshopere, ke karolo efe ya puo? (1)

[20]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 40
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80